



Laboratorium inkluzywnej różnorodności. Misja publiczna Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie²

**Laboratory of inclusive diversity.
The public mission of the Christian Theological Academy
in Warsaw**

Słowa kluczowe: autonomia uniwersytetu, edukacja międzykulturowa, ekumenizm, inkluzja społeczna, kapitał społeczny, pedagogika szkoły wyższej, pluralizm wyznaniowy i światopoglądowy, publiczna misja uniwersytetu, teologia akademicka, wolność akademicka

Key words: academic freedom, higher education pedagogy, intercultural education, university's public mission, religious and ideological pluralism, social capital, social inclusion, university autonomy

Streszczenie

W świetle przyjętego w Polsce i w Unii Europejskiej rozumienia publicznej misji uniwersytetu, działalność Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie może być postrzegana jako w satysfakcjonującym stopniu realizująca, a zarazem w specyficzny sposób ucieleśniająca cele, jakie społeczeństwo i państwo stawiają przed uczelnią wyższą. Na podstawie przeprowadzonych analiz należy przyjąć, że publiczna misja ChAT realizowana jest przede wszystkim w czterech wymiarach: kształcenia kadry

¹ Prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński, Wydział Nauk Społecznych Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

² Angielskojęzyczna wersja artykułu została złożona do druku w *Studia z Teorii Wychowania* (4), 2025, z. 4.

dla mniejszościowych Kościołów chrześcijańskich; prowadzenia badań nad mniejszościami religijnymi, w tym nad ich pozycją w społeczeństwie i państwie; angażowania się w działania wspierające inkluzję społeczną i spójność społeczną w skali ponadlokalnej oraz prowadzenia działalności edukacyjnej i naukowej w obszarze nauk społecznych i humanistycznych. W toku tych działań – zarówno wewnątrz uczelni, jak i w jej aktywności zewnętrznej – ujawniają się i zyskują szerokie uznanie następujące wartości oraz związane z nimi kompetencje: wolność wyrażania odmienności, czyli wolność od uniformizacji, szacunek dla różnorodności, otwartość na dialog, solidarność, gotowość do współpracy w warunkach głębokiego pluralizmu religijnego, światopoglądowego, kulturowego i narodowego, tolerancja, tworzenie przestrzeni dla swobodnego poszukiwania prawdy, gotowość do kompromisu oraz poszukiwanie wspólnego minimum aksjologicznego. Wszystkie te wartości niewątpliwie mają charakter emancypacyjny, wzmacniając sprawczość członków wspólnoty akademickiej, w szczególności studentów wchodzących w dorosłość. Znaczenie etosu kształtowanego w tym kontekście – tego zespołu postaw oraz umiejętności potrzebnych do ich rozwijania – jest niezaprzeczalne dla dobrostanu społeczeństwa obywatelskiego, spójności społecznej oraz demokracji.

Abstract

Against the backdrop of the broadly accepted understanding – common in Poland and the European Union – of the university's public mission, the activities of the Christian Theological Academy in Warsaw (ChAT) may be seen as satisfactorily fulfilling, and simultaneously embodying in a specific way, the goals that society and the state set for a higher-education institution. Based on the analyses carried out, it should be assumed that ChAT's public mission is realized primarily in four dimensions: educating personnel for minority Christian Churches; conducting research on religious minorities, including their position within society and the state; engaging in efforts that support social inclusion and social cohesion on a supra-local scale; and providing educational and scholarly activities in the fields of social sciences and the humanities. In the course of these activities – both within the university and in its external engagements – the following values, and the competencies associated with them, become evident and gain broad recognition: freedom to express difference, that is, freedom from uniformity; respect for diversity; openness to dialogue; solidarity; willingness

to cooperate under conditions of deep religious, ideological, cultural, and national pluralism; tolerance; the creation of space for the free pursuit of truth; readiness for compromise; and the search for a shared axiological minimum. All these values undoubtedly possess an emancipatory character, strengthening the agency of members of the academic community, particularly students entering adulthood. The significance of the ethos shaped in this context – of this set of attitudes and the skills required to cultivate them – is undeniable when it comes to the well-being of civil society, social cohesion, and democracy.

1. Wstęp

W okresie Polski Ludowej w kręgach związanych z polskimi mniejszościami wyznaniowymi przewijało się stwierdzenie, że Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie (ChAT) jest jedyną instytucją tego rodzaju między Łabą a Władystokiem. Wyjątkowość powstałej w 1954 r. Akademii wśród szkół wyższych była wówczas oczywista: w państwie dyktatury komunistycznej utworzono i przez 35 lat działała uczelnia państwowa prowadząca studia i badania w zakresie teologii, mająca za zadanie kształcenie duchownych i innych osób ze środowiska mniejszościowych Kościołów chrześcijańskich. Od powstałej w tym samym czasie Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie różniła się zwłaszcza tym, że w jednej jednostce organizacyjnej odbywały się studia i działalność badawcza w zakresie teologii ewangelickiej, teologii prawosławnej i teologii starokatolickiej, a profesorowie każdej z wymienionych tradycji wyznaniowych decydowali o nadaniu stopni naukowych (podobnie było w przypadku wielu innych spraw uczelnianych) przedstawicielom innej niż ich własna konfesji.

W drugim przeszło 35-leciu działalności ChAT, które przebiegło w wolnej i demokratycznej III Rzeczypospolitej, Akademia utrzymała, a nawet wzmocniła swoją wyjątkowość. W uczelni noszącej w nazwie przymiotniki „chrześcijańska” i „teologiczna”, oferującej studia teologiczne w trzech różnych nierzymskokatolickich tradycjach wyznaniowych, zaistniały studia i badania w zakresie pedagogiki, pracy socjalnej,

a ostatnio także administracji, a do grona wykładowców i studentów związanych z Kościołami mniejszościowymi dołączyli nauczyciele akademicy i osoby odbywające kształcenie spoza tego środowiska. W kolejnych dekadach z istniejącego od początku dziejów uczelni Wydziału Teologicznego wyodrębniono Wydział Pedagogiczny, który później przemianowano – ze względu na istotne rozszerzenie profilu działalności i uzyskanie uprawnień naukowych – na Wydział Nauk Społecznych.

Działalność kształceniowa, naukowa i społeczna prowadzona w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej tworzy jakość powodującą silne oddziaływanie na członków społeczności w kierunku przyjmowania postaw otwartości, tolerancji, empatii, gotowości do współpracy w warunkach zróżnicowania – w szczególności – wyznaniowego, światopoglądowego, kulturowego i narodowościowego. W ten sposób promieniuje w znacznym zasięgu na otoczenie, krzewiąc zachowania jednoznacznie korzystne dla budowania spójności społecznej i szerzej pojętego dobrostanu społecznego (zob. Pańkowski 2024, 4). Analiza etosu, postaw, osiągnięć, oddziaływania osób skupionych w Akademii, zarówno pracowników, studentów, jak i współdziałających stale partnerów (na czele z Kościołami członkowskimi Polskiej Rady Ekumenicznej) skłania do twierdzenia, iż ChAT jest szczególnym i w dużym stopniu wyjątkowym przykładem wielorakiego kulturotwórczego oddziaływania instytucji akademickiej, wzmacniającego pluralistyczny – a inny z natury nie może być – charakter życia publicznego w państwie demokratycznym i w społeczeństwie obywatelskim. I choć uczelnia ta jest bytem pod względem wielkości dość skromnym (wielkość społeczności akademickiej od wielu lat to rząd wielkości kilkuset osób), to jednak przedstawia ona sobą zjawisko w Polsce niebagatelne. Dlatego też celowe jest dokonanie rekonstrukcji misji publicznej Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, co z jednej strony może służyć zapoznaniu szerszych kręgów społecznych ze specyficzną aktywnością tej instytucji, a to może skutkować nowymi inicjatywami i formami współpracy ze światem zewnętrznym, z drugiej zaś służyć głębszej refleksji

przedstawicieli Akademii nad własną tożsamością oraz nad potrzebą wzmocnienia czy przeobrażenia działań na rzecz środowisk, do których trafia ze swoim przesłaniem i dokonaniem.

Prezentowane rozważania podejmują tematykę misji publicznej ChAT i w związku z tym nie mają na celu ukazania pełni działalności tej uczelni, całokształtu jej historii i stanu prawnego. Artykuł koncentruje się zatem na jednym z aspektów zjawiska, którym jest tytułowa warszawska uczelnia. Aby jednak zrozumieć publiczną rolę Akademii, konieczne jest przedstawienie treści wprowadzających, na czele z omówieniem istoty misji publicznej uczelni wyższej, genezy i głównych etapów rozwoju ChAT, a także jej statusu prawnego. Celem rozważań jest przybliżenie głównych zakresów posłannictwa Akademii na gruncie jej faktycznych działań. To stanie się podstawą konkluzji końcowych.

Bazą materiałową dla artykułu stały się w szczególności dokumenty wypracowane w toku działalności ChAT, dotyczące jej funkcjonowania oraz przyjęte przez jej organy akty prawne, ukazujące ją artykuły naukowe i inne publikacje, a także poczynione przez autora na przestrzeni wielu lat bezpośrednie obserwacje. Zebrany materiał po odpowiednim sprobienizowaniu został wykorzystany do opisu misji publicznej tej szczególnej szkoły wyższej, ujętego w zarysowanej wyżej strukturze.

2. Istota misji publicznej szkoły wyższej

Jako uczelnia państwowa ChAT jest zobowiązana do realizacji misji właściwej publicznym szkołom wyższym. Powszechnie przyjmuje się, iż ma ona trzy zasadnicze wymiary:

Misję bowiem, zgodnie z powszechnym odczuciem społecznym, pełnią te osoby i instytucje, które działają dla dobra wspólnego i są finansowane ze środków publicznych lub co najmniej ich działalność ma charakter non profit. W tym sensie uczelnie wyższe (zwłaszcza państwowe) rzeczywiście pełnią określoną misję, rozwój nauki oraz kształcenie kolejnych pokoleń nie są bowiem sprawami prywatnymi, lecz bez wątpienia publicznymi. Trzecim składnikiem owej misji, tradycyjnie zwanej

zadaniami lub posłannictwem uniwersytetu, była i jest służba publiczna [*public services*] (Sowa 2014, 122).

Podobnie rzecz widzi Piotr Sztompka mówiąc: „Powtórzmy: misja uniwersytetu to wykształcenie twórczych pracowników, światłych obywateli i kompetentnych uczestników cywilizacji współczesnej” (Sztompka 2019, 29). Przytoczone i wiele innych, podobnych głosów indywidualnych uczonych znajdują potwierdzenie w wypowiedziach gremialnych, w tym i podpisanej w 1988 r., w 900-lecie Uniwersytetu w Bolonii, najstarszego uniwersytetu świata, przez rektorów 388 uczelni, deklaracji *Magna Charta Universitatum* („Magna Charta Universitatum” 1988).

Zasadnicze znaczenie dla określenia misji instytucji akademickiej mają wszelkie postanowienia prawa. Art. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571, 1871, 1897, z 2025 r. poz. 619, 620, 621, 622, 1162) głosi:

Misją systemu szkolnictwa wyższego i nauki jest prowadzenie najwyższej jakości kształcenia oraz działalności naukowej, kształtowanie postaw obywatelskich, a także uczestnictwo w rozwoju społecznym oraz tworzeniu gospodarki opartej na innowacjach.

W preambule do tego aktu ujęto stwierdzenie, iż

...uczelnie oraz inne instytucje badawcze realizują misję o szczególnym znaczeniu dla państwa i narodu: wnoszą kluczowy wkład w innowacyjność gospodarki, przyczyniają się do rozwoju kultury, współkształtują standardy moralne obowiązujące w życiu publicznym.

Zacytowane frazy wskazują, iż do istoty misji szkoły wyższej należy przede wszystkim: 1) kształcenie, 2) działalność badawcza, 3) krzewienie postaw obywatelskich i innych zachowań etycznych kluczowych dla życia publicznego, 4) działanie na rzecz kultury; 5) zaangażowanie w życie społeczne; 6) wzmacnianie innowacyjności gospodarki. Należy przyjąć, że oddanie tym zadaniom w przypadku uczelni publicznych

powinno być intensywniejsze niż w przypadku uczelni niepublicznych (prywatnych).

Podobnie misję publiczną szkół wyższych ujmuje wiodące stanowisko Komisji Europejskiej będące plonem szerokich prac i konsultacji z kluczowymi uczelniami Unii Europejskiej pt. *European Strategy for Universities* („Europejska strategia na rzecz szkół wyższych”)³ z 2022 r. Do przywołanego zestawu zadań instytucji szkolnictwa wyższego dodaje się tam m.in. działania na rzecz transformacji ekologicznej i cyfrowej, wsparcia środowisk defaworyzowanych, współpracy międzynarodowej, w tym swobodnego przepływu kadry akademickiej i naukowców oraz krzewienie „europejskiego stylu życia”. Następujący cytat z tego dokumentu w syntetyczny sposób określa istotę misji publicznej uniwersytetów:

Szkoły wyższe mają kluczowe znaczenie dla propagowania aktywnego obywatelstwa, tolerancji, równości i różnorodności, otwartości i krytycznego myślenia na potrzeby większej spójności społecznej i zaufania społecznego, a tym samym dla ochrony demokracji europejskich. Mają one do odegrania aktywną rolę w takim przygotowaniu absolwentów, by stali się dobrze poinformowanymi obywatelami Unii. Dzięki nauczaniu i działaniom podnoszącym świadomość szkoły wyższe przyczyniają się do ugruntowania wartości europejskich w społeczeństwie, a przez zapewnienie rzetelności naukowej pomagają zwiększać zaufanie do nauki („Komunikat [...] w sprawie Europejskiej strategii na rzecz szkół wyższych” 2022 {pkt. 4.3}).⁴

³ Wersja polska: „Komunikat [...] w sprawie Europejskiej strategii na rzecz szkół wyższych” 2022.

⁴ W cytowanej „Europejskiej strategii na rzecz szkół wyższych” wyjaśnia się, że jej przedmiotem są uczelnie różnego typu, nie tylko podmioty noszące miano „uniwersytetów”: „Termin «szkoły wyższe» jest stosowany w odniesieniu do szerzej rozumianego sektora, reprezentującego cały obszar szkolnictwa wyższego, a zatem obejmującego wszystkie rodzaje instytucji szkolnictwa wyższego, w tym uczelnie badawcze, kolegia uniwersyteckie, uczelnie nauk stosowanych, wyższe instytucje kształcenia i szkolenia zawodowego oraz wyższe szkoły artystyczne” („Komunikat [...] w sprawie Europejskiej strategii na rzecz szkół wyższych” 2022 {przyp. 1}).

Realizacja misji publicznej przez uczelnie jest możliwa jedynie przy poszanowaniu wartości należących do istoty uniwersytetu: wolności badań naukowych i autonomii akademickiej. Swobody te warunkują odpowiedni charakter i zakres działania szkół wyższych w aspektach, dla których zostały powołane. Bez nich misja uniwersytetu jest niewykonalna. Pięknie to ujął Kazimierz Twardowski w swym klasycznym wykładzie pt. „O dostojęństwie uniwersytetu” wygłoszonym w 1932 r. na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Mówca wychodzi od misji szkoły wyższej, by zająć się jej fundamentem, którym jest niezależna, odporna na zewnętrzne naciski, myśl:

[Z]adaniem uniwersytetu jest zdobywanie prawd i prawdopodobieństw naukowych oraz krzewienie umiejętności ich dochodzenia. Rdzeniem i jądrem pracy uniwersyteckiej jest tedy twórczość naukowa, zarówno pod względem merytorycznym, jak pod względem metodycznym. Cięży na uniwersytecie obowiązek odkrywania coraz to nowych prawd i prawdopodobieństw naukowych oraz doskonalenie i szerzenie sposobów, które je odkrywać pozwalają. Z tych wysiłków wyrasta gmach wiedzy naukowej, wiedzy obiektywnej, która domaga się uznania wyłącznie na tej podstawie, że jest według praw logiki uzasadniona i która narzuca się umysłowi ludzkiemu jedynie, ale i nieprzeparcie siłą argumentów. W tem właśnie uwidatnia się charakter obiektywny badania naukowego, że nie przyjmuje ono rozkazów od żadnych czynników zewnętrznych i że nie chce służyć żadnym względom ubocznym, lecz że za panów swoich uznaje jedynie doświadczenie i rozumowanie i że jedno tylko ma zadanie: dochodzenie należycie uzasadnionych sądów prawdziwych albo przynajmniej jak najbardziej prawdopodobnych (Twardowski 1933, [6]–[7]).

Ranga wolności badań naukowych i autonomii akademickiej została poświadczona przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946), która gwarantuje autonomię szkół wyższych (art. 70 ust. 5), wolność badań naukowych i ogłaszania ich wyników (art. 73), wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji (art. 54

ust. 1) (Brzozowski, 2014; Zieliński, 2019)⁵. „Europejska Strategia na rzecz szkół wyższych” odzwierciedla identyczną percepcję doniosłości wolności badań i autonomii szkoły wyższej dla realizacji jej posłannictwa (zwłaszcza nr 4.3.).

3. Geneza i rozwój ChAT

Macierzą Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej jest Uniwersytet Warszawski (UW)⁶. Wyrasta ona bowiem z powstałego w 1922 r. i działającego – z przerwą na okupację niemiecką – do 1954 r. Wydziału Teologii Ewangelickiej UW (Gastpary 1974, 20). Nawiązuje także do utworzonego w 1925 r. Studium Teologii Prawosławnej UW, które jednak nie zostało reaktywowane po wojnie (Lenczewski 1992). Przeprowadzona przez władze stalinowskie akcja usunięcia wydziałów teologicznych

⁵ Wśród innych istotnych dla szkolnictwa wyższego gwarancji konstytucyjnych wymienić należy poręczenie powszechnego i równego dostępu obywateli do wykształcenia, bezpłatności studiów (z dopuszczalnym wyjątkiem w odniesieniu do niektórych usług edukacyjnych) oraz nałożenie na władze publiczne obowiązku tworzenia i wspierania systemów indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla studentów (art. 70 ust. 4). Ważne jest rozróżnienie w ustawie zasadniczej publicznych i niepublicznych szkół wyższych (art. 70 ust. 2 zd. 2).

⁶ Genetyczny związek z Uniwersytetem Warszawskim i tożsamość uniwersytecką zaznaczone są w statucie ChAT m.in. w następujący sposób: „§ 2. Akademia w swej działalności jest kontynuatorką dokonań Wydziału Teologii Ewangelickiej i Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego, na bazie których powstała. § 3. Akademia jest *universitas docentorum et scholarium*. Etos *universitas* wyraża się w ekumenizmie oraz dialogu religijnym, kulturowym i naukowym.” Treść cytowanego § 2 jest zbliżona do brzmienia art. 1 ust. 1–2 ustawy o ChAT: „Art. 1. 1. Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie [...] jest uczelnią publiczną utworzoną w 1954 r. z Wydziału Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego. 2. Akademia nawiązuje do tradycji Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego.” Warto też odnotować, że w § 1 statutu ChAT uczelnię określa się mianem „ekumenicznej uczelni publicznej”. Przyjęta w 2024 r. „Strategia rozwoju Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie w latach 2024–2028” zawiera w tej kwestii następującą formułę: „Akademia jest *universitas docentorum et scholarium* – braterską wspólnotą ludzi poszukujących prawdy, dobra i piękna w oparciu o wiarę w Jezusa Chrystusa, wyrażającą się w ekumenizmie, tolerancji i dialogu religijnym, kulturowym i naukowym”.

z uniwersytetów państwowych dotyczyła także teologii ewangelickiej i zakończyła się założeniem ChAT jako odrębnej szkoły wyższej⁷. Nowa uczelnia początkowo miała za zadanie kształcić teologów z Kościołów ewangelickich i Kościołów starokatolickich, lecz w 1957 r. rozszerzono zakres jej działania o teologię prawosławną. W konsekwencji utworzono w ChAT trzy Sekcje: Teologii Ewangelickiej, Teologii Starokatolickiej i Teologii Prawosławnej będące elementem jedynej podstawowej jednostki organizacyjnej, którą był Wydział Teologiczny (Maciuszko 2004, 9–22). W okresie Polski Ludowej uczelnia podlegała ograniczeniom i presjom typowym w państwie komunistycznym dla ogółu szkół wyższych. Taki stan rzeczy trwał do lat 90., a przełomowym *novum* stało się uruchomienie w 1996 r. studiów licencjackich na kierunku pedagogika w zakresie pracy socjalnej (Zieliński 2012, 10–11). Pierwotnie siedziba Akademii mieściła się w podwarszawskich Chylicach, a w latach 1968–2018 w Warszawie przy ul. Miodowej. W obu przypadkach budynki na potrzeby uczelni wynajmowane były od Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego.

Zmiany społeczno-polityczne w Polsce z przełomu lat 80. i 90. otworzyły nową epokę w działalności ChAT. Zwiększyła się wielokrotnie liczba studentów oraz liczba nauczycieli akademickich, uruchomiono studia na kierunkach pedagogika i praca socjalna, zintensyfikowano współpracę międzynarodową, działalność badawczą i konferencyjną. W 2012 r. wyodrębniono z Wydziału Teologicznego nową jednostkę: Wydział Pedagogiczny, który w 2019 r. został przemianowany na Wydział Nauk Społecznych, gdzie w 2023 r. rozpoczęto dodatkowo kształcenie na kierunku Administracja. W okresie pełnienia funkcji rektora przez ks. prof. Bogusława Milerskiego wybudowano ze środków państwowych nową siedzibę uczelni na warszawskich Bielanach (2018 r.).

⁷ Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wydział Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego po usunięciu z macierzystych uczelni zostały zastąpione w 1954 r. Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie, w 1999 r. przekształconej w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

4. Status prawny ChAT

Zgodnie z przyjętym w odniesieniu do uczelni publicznych rozwiązaniem prawodawczym status prawny ChAT jest określony w odrębnej ustawie. Aktem tym jest ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie (T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1365; dalej: ustawa o ChAT)⁸. Jednocześnie Akademia podlega wszystkim przepisom odnoszącym się do publicznych szkół wyższych na czele z cytowaną już ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Odpowiednio do unormowań ustawowych kluczową rolę w regulacji spraw Akademii pełni statut ChAT, który musi uwzględniać wymóg zawarty w art. 3 ust. 2 ustawy o ChAT w brzmieniu: „Wydział Teologiczny Akademii pozostaje ponadto pod nadzorem władz właściwych Kościołów w zakresie określonym przez statut uczelni.” Ma to zasadnicze znaczenie dla ustroju Akademii, w tym trybu powoływania jej władz. Powołany art. 3 ust. 2 zobowiązuje prawodawcę statutowego do określenia relacji między władzami nieokreślonej w tej ustawie grupy Kościołów a Wydziałem Teologicznym ChAT i jednocześnie pozostawia mu swobodę ustalenia kształtu omawianej relacji, zastrzegając wszakże, że idzie tu o nadzór Kościołów nad tym Wydziałem⁹. W procesie ustalenia kręgu Kościołów, o których mowa w art. 3 ust. 2, należy uwzględnić postanowienia tzw. indywidualnych ustaw wyznaniowych (Zieliński 2014, 361), czyli aktów ustawodawczych odrębnie regulujących byt prawny poszczególnych kościołów i innych związków wyznaniowych. Obecnie (rok 2025) obowiązuje 15 takich ustaw, z których 9 (są to ustawy dotyczące następujących związków wyznaniowych: Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny¹⁰, Kościół

⁸ Tok prac legislacyjnych nad tą ustawą szczegółowo przedstawiono w: Walencik 2008, 104–111.

⁹ Warto przy tym zauważyć, że na gruncie ustawy o ChAT jedynym niezbędnym Wydziałem Akademii jest Wydział Teologiczny. W sprawie nadzoru ze strony związków wyznaniowych nad ChAT zob. art. 433 ust. 3 Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce.

¹⁰ Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego

Ewangelicko-Augsburski w RP¹¹, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w RP¹², Kościół Chrześcijan Baptystów w RP¹³, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w RP¹⁴, Kościół Polskokatolicki w RP¹⁵, Kościół Katolicki Mariawitów w RP¹⁶, Kościół Starokatolicki Mariawitów w RP¹⁷, Kościół Zielonoświątkowy w RP¹⁸) zawiera gwarancje ujęte w przepisach głoszących, iż poręcza się danemu Kościołowi prawo do kształcenia w zakresie teologii (w niektórych przypadkach teologii wyznaniowo określonej) w jednostce organizacyjnej w ramach ChAT¹⁹. Gwarancji takich nie przyznano 6 wspólnotom religijnym podlegającym indywidualnym ustawom²⁰. Według obowiązującego obecnie statutu z dnia

Kościola Prawosławnego, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 544.

¹¹ Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 509.

¹² Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 85.

¹³ Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1874.

¹⁴ Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2616.

¹⁵ Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 51.

¹⁶ Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 8.

¹⁷ Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 47.

¹⁸ Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 13.

¹⁹ Dla przykładu można wskazać, iż w przypadku Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego odnośny przepis (art. 19 ust. 2) brzmi: „2. Poręcza się Kościołowi prawo do kształcenia w zakresie teologii prawosławnej w samodzielnej jednostce naukowo-dydaktycznej w ramach Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej”; w przypadku Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego przepis brzmi: „2. Poręcza się Kościołowi prawo do kształcenia w zakresie teologii ewangelickiej w samodzielnej jednostce naukowo-dydaktycznej w ramach Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie” (art. 19 ust. 2).

²⁰ Mowa tu o następujących aktach: ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r. Nr 30 poz. 240; ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa

12 grudnia 2024 r. („Statut Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie...” 2024) art. 3 ust. 2 ustawy o ChAT dotyczący nadzoru Kościołów nad Wydziałem Teologicznym realizowany jest w szczególności przez zastosowanie przepisów stanowiących, że:

1. statut ChAT może być przyjęty lub zmieniony po uzyskaniu pozytywnej opinii prezesa Polskiej Rady Ekumenicznej (PRE)²¹ (§ 150 statutu)²²,
2. rektorem ChAT może zostać wyłącznie duchowny Kościoła będącego członkiem PRE (§ 18), którego kandydatura została wyłoniona przez Radę Uczelni i uzyskała pozytywną opinię prezesa PRE uzgodnioną uprzednio ze zwierzchnikami Kościołów członkowskich PRE (§ 122 statutu),
3. w Radzie Uczelni, która ma wpływ na wiele kluczowych spraw ChAT, zasiadają 3 osoby wskazane przez władze PRE (§ 12 ust. 1 pkt 1 statutu),
4. w Wydziale Teologicznym istnieje Sekcja Teologii Ewangelickiej, Sekcja Teologii Prawosławnej i Sekcja Teologii Starokatolickiej, których pracownicy posiadają prawo wyłaniania reprezentacji mającej ważyć głos w wyborach Rektora (§ 120 statutu),
5. nadzór Kościołów nad Wydziałem Teologicznym polega na nadzorze Kościołów nad poszczególnymi sekcjami teologicznymi

do Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r. Nr 30 poz. 241; ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1966; ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 483; ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1798.

²¹ Polska Rada Ekumeniczna jest krajową organizacją międzykościelną wpisaną do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych. Zob. art. 30nn. ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 265).

²² Przepis ten należy uznać za realizację art. 422 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Wydziału w aspekcie zgodności prowadzonego w nich nauczania z tradycją wyznaniową Kościołów ewangelickich, Kościoła prawosławnego oraz Kościołów starokatolickich. Właściwy w ten sprawie § 6 ust. 2–3 brzmi następująco: „Wydział Teologiczny Akademii pozostaje ponadto pod nadzorem władz właściwych w zakresie określonym w ust. 3. Zakres nadzoru Kościołów nad poszczególnymi sekcjami Wydziału Teologicznego obejmuje zgodność nauczania z tradycją wyznaniową rodzin Kościołów ewangelickich, Kościoła prawosławnego oraz Kościołów starokatolickich.” Cytowany przepis wskazuje, że nadzór Kościołów nad Wydziałem Teologicznym występuje obok nadzoru ze strony ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego nad Akademią jako całością (§ 6 ust. 1 statutu, art. 3 ust. 1 ustawy o ChAT).

Przyjęte rozwiązania przesądzają związek ChAT z Kościołami członkowskimi PRE, co jest wyrazem woli wspólnoty akademickiej ChAT (nauczycieli akademickich, studentów i innych pracowników), urzeczywistnianej w ramach autonomii szkoły wyższej określonej szczegółowo w Prawie o szkolnictwie wyższym.

Istotny aspekt statusu prawnego Akademii określony jest w zawartych w ustawie o ChAT przepisach o szczególnych formach dofinansowania odróżniających ją od innych publicznych szkół wyższych. W art. 3a ust. 1 określa się swoisty sposób naliczania subwencji na rzecz Akademii, zaś w ust. 2 tego artykułu nałożono na ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych obowiązek udzielania ChAT dorocznej dotacji podmiotowej na dofinansowanie wynagrodzeń nauczycieli akademickich wykonujących pracę w Wydziale Teologicznym.

Na odnotowanie zasługuje współpraca Akademii z seminariami duchownymi względnie teologicznymi Kościołów mniejszościowych²³. Z dwoma z nich, czyli z Prawosławnym Seminarium Duchownym

²³ Na temat statusu prawnego szkół kościelnych tego typu zob. Zieliński, 2018.

w Warszawie oraz z Wyższą Szkołą Teologiczno-Społeczną w Warszawie (jednostka organizacyjna Kościoła Zielonoświątkowego) ChAT zawarł umowy partnerskie dotyczące przede wszystkim spraw kształcenia.

5. Główne zakresy realizacji misji publicznej ChAT

Ponad 70 lat działalności Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie dostarcza bogatego materiału pogładowego umożliwiającemu ustalenie głównych zakresów urzeczywistnienia misji publicznej tej uczelni. Mimo zmieniających się realiów społeczno-politycznych, a historia ChAT toczyła się – jak już zaznaczono – w niemal równych częściach w dwóch zasadniczo różniących się kontekstach ustrojowo-kulturowych (czas PRL i czas III Rzeczypospolitej), Akademia utrzymała swoją specyfikę wyznaczoną przez jej genezę i cel określony przy jej założeniu. Mimo upływu wielu dekad, także dzisiaj, w świecie, który doznał wieloaspektowej transformacji cywilizacyjnej i technologicznej, z oddaniem, choć ze znaczącymi innowacjami, realizuje *proprium* określone dla niej u jej początków. Główne profile wdrażania uniwersyteckiej misji publicznej przez ChAT można ująć w czterech następujących aspektach.

5.1. Kształcenie kadr Kościołów mniejszościowych

ChAT powstał w wyniku zamysłu władz komunistycznych, by oddzielić akademickie kształcenie teologiczne od innych kierunków studiów i badań w uniwersytetach państwowych. Jak już zaznaczono, jej macierz, Wydział Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego, podzielił w tym względzie los państwowych katolickich wydziałów teologicznych²⁴. Odrębna uczelnia, podobnie jak Akademia Teologii Katolickiej, miała też ułatwiać aparatowi policyjnemu PRL kontrolę nad jej wykładowcami, innymi pracownikami, studentami i absolwentami. Niezależnie od opresyjnego impulsu, który spowodował zaistnienie

²⁴ Działaniom państwowych w tym względzie nie podlegał Wydział Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z uwagi na fakt, iż uczelnia w Lublinie była i jest podmiotem niepaństwowym, prywatnym, kościelnym.

ChAT oraz manipulacji dokonywanych przez władze komunistyczne, Akademia stała się dobrem mniejszościowych Kościołów skupionych w Polskiej Radzie Ekumenicznej, a z czasem także i niektórych pomniejszych wspólnot chrześcijańskich. Wielu jej nauczycieli akademickich przyczyniało się do dobrostanu wyznań nierzymskokatolickich, było w nich zasłużonymi autorytetami, kontynuowało ich wielowiekowe wartości kulturowe, religijne i akademickie. Mimo restrykcji właściwych państwu komunistycznemu osoby studiujące w ChAT otrzymywały przygotowanie odpowiadające oczekiwaniom Kościołów ze wskazanego kręgu, a uczelnia cieszyła się ich zaufaniem, pozostając z nimi w daleko posuniętej symbiozie (Maciuszko 2004, 28–29). Dotychczas największą liczbę duchownych wykształciły w ChAT cztery Kościoły: Prawosławny, Ewangelicko-Augsburski, Polskokatolicki i Zielonoświątkowy.

Akademickie kształcenie kandydatów na duchownych traktowane jest jako element misji publicznej z uzasadnieniem, iż księża i inaczej nazywani piastuni urzędu kościelnego posiadający przygotowanie uniwersyteckie legitymują się kompetencjami społecznymi w wysokim stopniu przydatnymi w procesie budowania spójności społecznej. Przypisuje się to w szczególności kontaktom i interakcjom ze studentami i profesorami wydziałów nieteologicznych, udziałem w życiu ogólnouczelnianym, wolności od restrykcji właściwych formacji w niektórych seminariach duchownych. Na temat roli teologii akademickiej, a także znaczenia oraz jej osadzenia w kontekście uniwersyteckim tak pisze Kazimierz Z. Sowa:

Uniwersytet ciągle jest, i przez wieki był, nie tylko ośrodkiem badań naukowych, ale także skarbnicą wartości społecznych. Ta kulturowa funkcja uniwersytetu wiąże się ze szczególnym miejscem i rozwojem w nim nauk teologicznych i humanistycznych. Teologia, obok wspomnianej medycyny, należy do najdawniejszych i najważniejszych wydziałów uniwersyteckich (Sowa 2014, 121).

Naukowy charakter teologii akademickiej syntetycznie ujmuje Bogusław Milerski w wypowiedzi sformułowanej w kontekście jubileuszu 200-lecia uprawiania teologii uniwersyteckiej w Warszawie:

Teologia jako forma wiedzy naukowej uświadamia doktrynę i praktykę przeżywanej wiary. Owo uświadomienie jest związane nie tylko z hermeneutycznym wglądem, lecz również z wiedzą uzyskaną w wyniku badań z zastosowaniem metod krytycznych. Tak więc teologia akademicka jest dyscypliną naukową, która – w perspektywie normatywności Objawienia – prowadzi krytyczne badania nad świadectwami objawienia w ich relacji do doktryny i praktyki wiary poszczególnych Kościołów. Dociekania takie, uznając normatywność konfesijną, są prowadzone w sposób metodyczny, krytyczny i z poszanowaniem zasady wolności akademickiej. Tak rozumiana teologia była i jest zasadniczą częścią uniwersum wiedzy i uniwersytetu jako miejsca badań naukowych i całościowego kształcenia (Milerski 2017, 198–199).

Specyfika kształcenia teologicznego w ChAT w zestawieniu z monokonfesyjnymi wydziałami teologicznymi polega m.in. na tym, że w jednej uczelnianej jednostce organizacyjnej spotykają się studenci i wykładowcy reprezentujący trzy tradycje konfesyjne: ewangelicką, prawosławną i starokatolicką. Co prawda, studenci teologii gros zajęć odbywają odrębnie w ramach poszczególnych specjalności, ale pewne przedmioty realizują wspólnie, ich sprawy załatwiają członkowie kierownictwa Wydziału i uczelni należący do różnych wyznań, łączą ich wspólne uroczystości akademickie, w tym ekumeniczne nabożeństwo na rozpoczęcie roku akademickiego. Osoby kształcące się w dziedzinie teologii, która nierzadko posiada ekskluzywistyczne roszczenia, wstępują w Wydziale Teologicznym ChAT w klimat szacunku praktykowanego wobec siebie przez ludzi różnych wyznań, w klimat dialogu, wsłuchania w zapatrywania przedstawicieli innych perspektyw konfesyjnych i teologicznych, współpracy przy przedsięwzięciach naukowych, w tym wydawniczych, wspierania się w procedurach uzyskiwania stopni i tytułów naukowych. Organy kolektywne i inne formalne gremia w Wydziale Teologicznym mają zawsze skład interkonfesyjny (intersekcyjny), czyli zapadające tam decyzje są podejmowane wspólnie przez przedstawicieli trzech tradycji teologicznych i często są efektem wypracowywanego wspólnego kompromisu. Nową przestrzenią spotkań, wymiany myśli,

współpracy i nawiązywania innych więzi stała się utworzona na podstawie Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce z 2018 r. Szkoła Doktorska, w której kształcenie odbywają osoby przygotowujące rozprawy zarówno z zakresu nauk teologicznych, jak i pedagogiki.

Wyliczone powyżej i podobne wartości oraz umiejętności kulturowane w Wydziale Teologicznym niesione są w życie społeczne nie tylko przez jego absolwentów, ale także – ze szczególną siłą oddziaływania – przez tych jego wykładowców, którzy pełnią w Kościołach kluczowe role kierownicze: bowiem wśród profesorów Akademii byli i są zwierzchnicy Kościołów (obecnie: zwierzchnik Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego ks. metropolita prof. Sawa [Michał Hrycuniak] i zwierzchnik Kościoła Polskokatolickiego bp prof. Andrzej Gontarek), a także inni przedstawiciele episkopatu: w pierwszym rzędzie należy wymienić obecnego rektora ChAT abp. prof. Jerzego (Pańkowskiego) i bp. prof. Marcina Hintza, kierownika Sekcji Teologii Ewangelickiej²⁵.

Kultura akademicka i społeczna ChAT przenosi się także – w większym lub mniejszym stopniu – na seminaria duchowne lub teologiczne Kościołów mniejszościowych, m.in. dzięki okoliczności, że niektórzy z ich pracowników są jednocześnie wykładowcami Akademii, niektórzy studenci Akademii jednocześnie studiują w tych uczelniach, niektóre seminaria organizują z ChAT wspólne przedsięwzięcia naukowe.

5.2. Badania nad wyznaniem mniejszościowymi i strzeżenie różnorodności konfesyjnej

Z wielowyznaniowego charakteru Wydziału Teologicznego wyrasta nie tylko wielowyznaniowa dydaktyka teologii, ale także badania naukowe nad wieloma tradycjami religijnymi. Znaczenie badań dla dydaktyki jest oczywiste. Dla poparcia tej tezy zacytujmy Karla Jaspersa:

²⁵ Podana faktografia ma charakter notoryjny. Jest przedstawiona na witrynie internetowej ChAT: www.chat.edu.pl. Rezygnujemy tutaj z podawania adresów publikacyjnych, by nie mnożyć liczby przypisów.

Badania jednak dostarczają nauczaniu substancji. Dlaczego wzniosłą i niezbywalną zasadą uniwersytetu jest powiązanie badań i nauczania; nie po to, by z przyczyn ekonomicznych wprowadzić oszczędności przez nagromadzenie pracy; nie dlatego, że tylko w ten sposób zapewnić materialną egzystencję badaczy; ale dlatego, że z istoty swej tylko dobry badacz jest dobrym nauczycielem. Badacz może być wprawdzie niezręczny dydaktycznie w samym przekazywaniu informacji. Ale tylko on umożliwia styczność z właściwym procesem poznania, a tym samym z duchem nauk, a nie jedynie z martwymi, wyuczonymi rezultatami. To on sam jest żywą nauką i obcując z nim, można zyskać pogląd o nauce w sensie pierwotnym. Toteż podobne impulsy budzi w uczniu. Prowadzi do źródła nauki. Jedynie ten, kto samemu bada, może istotnie nauczać (Jaspers 2017, 80–81).

Od początku istnienia Wydziału Teologicznego jego wykładowcy prowadzili badania związane z teologią ewangelicką, starokatolicką, a nieco później prawosławną, i to w szerokim ujęciu, obejmując nimi także – poza ośrodkowymi dyscyplinami teologicznymi – problematykę historii Kościołów i ich interakcji z kontekstem społecznym i politycznym, zwłaszcza w dawnej Polsce oraz Europie centralnej i wschodniej, dawnych i współczesnych języków słowiańskich, dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego, etyki społecznej, m.in. z odniesieniami do pojednania polsko-niemieckiego, pedagogiki religii, psychologii religii, socjologii religii, prawa praw człowieka i prawa antydyskryminacyjnego. Wielość ujęć eksplorowanej problematyki, wynikająca z różnych perspektyw konfesyjnych, uwarunkowanych nie tylko dogmatycznie, ale także m.in. historycznie i społecznie, wzmacnia przyjęty w Wydziale akademicki etos wolności badań, a także – wymaganą od ludzi nauki – postawę krytycznego podejścia do badanych materii czy nawet śmiałość w podejmowanych projektach naukowych. Biorąc pod uwagę dydaktykę i badania prowadzone w Wydziale Teologicznym ChAT należy stwierdzić, że nie obowiązuje w nim jedna poprawność, jeden standard prawomyślności, co jest rodzajem faktycznej sankcji dla istnienia różnorodności w teologii, przy wzajemnym szacunku i społecznej

zgodzie między jej akademickimi reprezentantami²⁶. Znamienne jest, iż od wielu dekad ten stan rzeczy jest usankcjonowany pod względem prawnym: organy państwa akceptują kształcenie w zakresie teologii, badania teologiczne oraz nadawanie kwalifikacji naukowych (stopni naukowych i tytułu profesora) w zakresie teologii w jednostce naukowo-dydaktycznej skupiającej pracowników reprezentujących różne wyznania i zarazem wspólnym wysiłkiem, gremialnie legitymizujących uprawnienia w tym zakresie.

Wśród wykładowców Wydziału Teologicznego ChAT od dawna przewija się myśl, iż ośrodek ten, wspólnie z całą Akademią, może na miarę swoich dość skromnych możliwości, kultywować i przypominać wartości dawnej Rzeczypospolitej jako społeczeństwa wieloreligijnego i wielokulturowego. Niezależnie od oceny całości tej spuścizny, we wspólnocie akademickiej ChAT naturalne jest przekonanie, że różnorodność nie tylko nie musi być przeszkodą w tworzeniu wspólnego dobra, ale wówczas, gdy jest pojednana, harmonijna i zbudowana na łączącej podstawie aksjologicznej, gwarantuje sukces wspólnych przedsięwzięć. W ten sposób społeczność Wydziału Teologicznego i szerzej – jak się okazuje – całej Akademii, jest trwającym od ponad 70 lat eksperymentem, z którego pochodzą impulsy, by w podobny sposób myśleć o szerszych środowiskach oraz o całym państwie. W powojennej Polsce, a zwłaszcza w Polsce po 1989 r., charakteryzującej się dominacją religijności i obyczajowości rzymskokatolickiej (mimo nasilających się tendencji sekularyzacyjnych), akademickie działania na rzecz podtrzymywania

²⁶ W cytowanym już § 6 ust. 3 statutu ChAT stwierdza się, iż nadzór Kościołów na Wydziale Teologicznym polega na nadzorze nad odpowiednimi sekcjami i dotyczy zgodności nauczania z tradycją wyznaniową Kościołów („Zakres nadzoru Kościołów nad poszczególnymi sekcjami Wydziału Teologicznego obejmuje zgodność nauczania z tradycją wyznaniową rodzin Kościołów ewangelickich, Kościoła prawosławnego oraz Kościołów starokatolickich” [„Statut Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie...” 2024]). Należy przyjąć, że każdy wykładowca Wydziału, a obowiązuje zasada przyporządkowania pracowników do poszczególnych sekcji teologicznych, bierze tę normę pod uwagę.

różnorodności konfesyjnej, zgodnie z naukowym etosem otwartości, rzetelności i dążenia do obiektywizmu, są w istocie zaangażowaniem na rzecz wolności i tolerancji w życiu publicznym (jest to zbieżne z tezą: Bilewicz 2019, 51–54).

Istotną formą realizacji misji naukowej ChAT w obszarze badań nad problematyką teologiczną, jest działalność wydawnicza uczelni. Szczególnie ważna jest w tym zakresie rola wysokopunktowanego czasopisma „Rocznik Teologiczny” (redaktor naczelny: prof. Jakub Ślawik), który ukazuje się nieprzerwanie od 66 lat, a genezę ma jako periodyk naukowy przedwojennego Wydziału Teologii Ewangelickiej UW.

5.3. Wzmacnianie spójności społecznej

Postrzeganie różnorodności jako stanu naturalnego, nie jako utraty czy przekleństwa, lecz jako normalnego wymiaru rzeczywistości społecznej, ułatwia mierzenie się z problemami, jakie niesie stratyfikacja społeczna, dezintegracja, fragmentacja, przyspieszane i pogłębiane w szczególności przez globalizację, transformację cyfrową, populizmy i radykalizmy polityczne, etniczne i religijne (zob. Putnam 2007). W warszawskiej Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej świadomość przyrodzonej różnorodności społecznej narzuca się sama, chociażby ze względu na konstrukcję tej uczelni, w której Wydziale Teologicznym mniejszościowe Kościoły chrześcijańskie mają zagwarantowaną możliwość prowadzenia działalności dydaktyczno-badawczej, wszakże pod warunkiem spełnienia wymagań określonych w prawie stosunków państwo–związki wyznaniowe oraz w prawie akademickim. W codziennym życiu Akademii jej władze, wykładowcy, inni pracownicy oraz studenci rozwijają wartości i kompetencje umożliwiające tworzenie spójności społecznej: zrozumienie człowieka różniącego się przekonaniami w kluczowych sprawach, zdolność prowadzenia otwartej rozmowy, dialogu, weryfikowania stereotypów, uprzedzeń, budowania wzajemnego zaufania, identyfikowania wspólnych, łączących wartości, celów, umiejętność zgodnego współżycia, poszukiwania kompromisu w sytuacjach konfliktowych, mimo odrębności i trwania przy nienegocjowalnych

elementach tożsamości osób uczestniczących w procesach kohezyjnych (zob. Orazani, Reynolds, Osborne 2023). Znajomość mechanizmów budowania harmonii społecznej w warunkach głębokiego pluralizmu ideowego, obyczajowego, narodowego itp. przydatna jest na wielu płaszczyznach społecznych i przy odpowiedniej wrażliwości i elastyczności może być aplikowana uniwersalnie. A przecież prezentowane wartości i kompetencje służące sprawie spójności społecznej obecne w realiach ChAT nie są niczym szczególnym w praktyce szkół wyższych, zwłaszcza publicznych. Instytucje uniwersyteckie bowiem z samej swojej istoty zazwyczaj dążą do tworzenia klimatu dialogu, tolerancji, wzajemnego szacunku, akceptacji różnorodności poglądów i postaw obyczajowych, otwartej, krytycznej dyskusji, budowania wspólnoty opartej na rudymentach etyki akademickiej i humanistycznej (Nowak 2012; Bilewicz 2019). Wydaje się jednak, że warszawska Akademia uosabia szczególnie zobowiązanie do budowania kultury inkluzji, określone i realizowane ze względu na uznanie przez państwo, zgodnie z wolą Kościołów, iż uczelnia ta będzie miejscem koegzystencji przedstawicieli różnych tradycji wyznaniowych skupionych wokół sprawy nauczania i badań naukowych w zakresie teologii oraz kształtowania postaw odpowiedzialności za własne środowiska konfesyjne i Państwo Polskie. Teologia jako ośrodkowy przejaw tożsamości religijnej jest formą refleksji intelektualnej szczególnie strzeżonej przez wspólnoty wyznaniowe. Skoro każda z nich potrafi ją uprawiać we wspólnej przestrzeni instytucjonalnej i społecznej, jaką jest publiczna szkoła wyższa, to świadczy o tym, że proces wzajemnego porozumienia, zaufania i partnerskiego zbliżenia odniósł poważny sukces. Jest to wszakże przedsięwzięcie wymagające ustawicznego wysiłku i zabiegów, gdyż tylko tego rodzaju staranność i wytrwałość może zapewnić względny dobrostan tak złożonej, nietypowej instytucji akademickiej. W efekcie ChAT stała się fenomenem społecznym w mikroskali, który można określić mianem laboratorium inkluzywnej różnorodności.

Nie ulega wątpliwości, że wśród kluczowych czynników sprawczych zachowań włączających i postaw dialogicznych silnie obecnych w życiu Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej jest idea ekumenizmu. Głosi ona m.in. potrzebę zbliżenia chrześcijan różnych tradycji, wzajemnego poznawania się, pojednania w obliczu dawnej wrogości czy powstałych konfliktów, podejmowania wspólnych inicjatyw religijnych i społecznych, a w niektórych przypadkach nawet integracji organizacyjnej. Jedną z szeroko akceptowanych koncepcji ekumenizmu jest wizja „pojednanej różnorodności”, która zakłada zachowanie przez wspólnoty chrześcijańskie swojej tożsamości i odrębności przy jednoczesnym wzajemnym uznaniu się za podmioty partnerskie (Karski 2007, 37–38). Nietrudno dostrzec społeczne walory sposobu myślenia i systemu wartości leżących u podstaw dążeń ekumenicznych.

Szczególne impulsy dla tego sposobu myślenia i zaangażowania pochodzą ze strony Polskiej Rady Ekumenicznej, która od początku jest strategicznym kluczowym partnerem ChAT (przy tworzeniu uczelni rozpatrywano nadanie jej nazwy „Akademia Ekumeniczna w Warszawie”) oraz jej Kościołów członkowskich. W ramach swojej misji akademickiej i ekumenicznej ChAT współpracuje z instytucjami Kościoła rzymskokatolickiego, zwłaszcza jego ośrodkami naukowymi.

Ponieważ ekumenizm jest przedsięwzięciem religijnym i wychodzi z założeń religijnych, powstaje pytanie, czy państwo powinno popierać ekumenizm, sankcjonować go, sprzyjać mu. Wszak nie wszyscy chrześcijanie utożsamiają się z zachowaniami ekumenicznymi, a wiele jego odmian wyklucza obejmowanie przezeń wyznawców religii niechrześcijańskich, w tym judaizmu i islamu. Rzeczywiście, państwo demokratyczne jako zobowiązane do zachowania postawy neutralności światopoglądowej nie powinno legitymizować inicjatyw religijnych (zob. art. 25 ust. 2 Konstytucji RP), jednakże trudno uznać, że władzom publicznym ma być obojętne, że znaczące grupy obywateli, nierzadko bardzo społecznie doniosłe, budują między sobą relacje szacunku,

rozumienia, konstruktywnego współdziałania. Postawy takie są przecież wysoce pożądane z perspektywy dobra wspólnego i interesu publicznego.

Instytucje zbliżone charakterem do ChAT mierzą się nierzadko z pokusą wsobności, egoistycznego skupienia się na realizacji własnych wąsko pojętych interesów. Istnieje jednak wiele przesłanek, by sądzić, że w naturze tej uczelni jest wykraczanie poza wąsko pojmowany mandat w kierunku społecznie użytecznego oddziaływania w duchu obywatelskiej odpowiedzialności. Wyrazem tego było zaangażowanie ludzi Akademii już w latach 60. w pojednanie polsko-niemieckie, budowanie partnerskich relacji z Kościołami w krajach byłego ZSRR, wspólne inicjatywy z Ambasadą Izraela, czy ostatnio – po zbrojnej napaści w 2022 r. Rosji na Ukrainę – pomoc uchodźcom z objętego wojną kraju.

5.4. Kształcenie w naukach społecznych i humanistycznych w perspektywie inkluzywnej

Dążenia do odgrywania większej roli społecznej niż wynikającej wyłącznie mandatu kształcenia i badań w zakresie teologii mogły się urzeczywistniać w ChAT na większą skalę dopiero po przełomie ustrojowym lat 90. Jak już wspomniano, w roku 1996 uruchomiono w Akademii studia na kierunku pedagogika, zaś w 2009 r. na kierunku praca socjalna. Nienotowany wcześniej napływ studentów, rozwój liczebny kadry naukowo-dydaktycznej znalazły się wśród wiodących przesłanek wyodrębnienia Wydziału Pedagogicznego. Czołowymi rzecznikami nadania pedagogice szczególnej rangi w ChAT, w tym i utworzenia nowego wydziału byli: ówczesny rektor ChAT arcybiskup prof. Jeremiasz (Jan Anchimiuk) i ks. prof. Bogusław Milerski, w tym czasie prorektor Akademii (Zieliński 2012, 11–15). Po uzyskaniu przez uczelnię w 2019 r., w okresie pełnienia funkcji dziekana przez prof. Renatę Nowakowską-Siutą, uprawnień do nadawania stopnia nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika, Wydział Pedagogiczny został przemianowany na Wydział Nauk Społecznych (Charkiewicz 2022, 19). Krok ten odzwierciedlał dążenia do rozwijania kształcenia i badań w tej jednostce w innych

zakresach. Wyrazem ich realizacji było uruchomienie w 2023 r. studiów I stopnia na kierunku Administracja.

Można przyjąć, że rozszerzenie profilu działalności Akademii na nauki humanistyczne i społeczne było i jest naturalną konsekwencją przyjęcia przez wspólnotę akademicką ChAT wizji włączania się w działania na rzecz społecznego ogółu, wyjścia z konwencji uczelni wyłącznie dla kręgu chrześcijańskich mniejszości wyznaniowych. Program w tym zakresie został ujęty w przepisie ustawy o ChAT, którego projekt został sformułowany przez przedstawicieli uczelni. Artykuł 2 tego aktu głosi bowiem: „Podstawowym kierunkiem działalności Akademii jest kształcenie oraz prowadzenie badań naukowych w zakresie nauk teologicznych i humanistycznych”. Znamienne jest, że postanowienie to nie wyklucza rozszerzenia przedmiotu aktywności ChAT, a jedynie poręcza zakres niezbędny.

Przejawem inkluzywnej wizji obecnej w Akademii są jej przedsięwzięcia w wymiarze międzynarodowym, transnarodowym. Od początku działalności uczelni utrzymywano stałe kontakty z ośrodkami akademickimi na Zachodzie (m.in. w Bonn i Bernie) oraz z uczelniami na Wschodzie (m.in. Zagorsk/Siergijew Posad). W ostatniej z górą dekadzie nawiązano owocną współpracę z David Yellin College of Education w Jerozolimie (Izrael), a pracownicy obu Wydziałów angażowali się w finansowany ze środków Unii Europejskiej międzynarodowy projekt pn. TORAL, którego ważnym uczestnikiem był Uniwersytet w Kayseri (Turcja). Uczelnia jest wieloletnim uczestnikiem programu Erasmus Plus.

Istotnym instrumentem działania na rzecz nauki polskiej i szerzej, w obszarze nauk społecznych i humanistycznej, jest ukazujące się w ChAT od 2010 r. wysokopunktowane czasopismo „Studia z Teorii Wychowania” redagowane pod kierunkiem czołowej postaci polskiej pedagogiki prof. Bogusława Śliwerskiego.

Proces realizacji zadań Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej nie był się oczywiście bez trudności. W ostatnich latach niepokojący

był zwłaszcza spadek liczby kandydatów na studia, a także względnie niski poziom finansowania, z którym mierzy się ogół uczelni publicznych w Polsce.

6. Wnioski i podsumowanie

Na tle przyjętego szeroko, także w Polsce i Unii Europejskiej, pojmowania misji publicznej uniwersytetu, działalność warszawskiej Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej może być odbierana jako w zadowalającym stopniu i zarazem w specyficznym profilu realizująca cele stawiane przez społeczeństwo i państwo szkole wyższej. Na gruncie przeprowadzonych analiz należy przyjąć, że misja publiczna ChAT realizuje się przede wszystkim w czterech następujących wymiarach: kształcenie kadr dla mniejszościowych Kościołów chrześcijańskich, badania nad mniejszościami wyznaniowymi, w tym nad ich pozycją w społeczeństwie i państwie, działalność na rzecz inkluzji społecznej i spójności społecznej w skali ponadlokalnej, a także prowadzenie działalności dydaktyczno-naukowej w zakresie nauk społecznych i humanistycznych. Sumarycznie to ujmuje dokument pt. „Strategia rozwoju Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie w latach 2024–2028”, stwierdzając, że ChAT:

Jako uczelnia publiczna pełni wyjątkową rolę w kształceniu kadr dla potrzeb Kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej oraz dla instytucji oświatowych i socjalnych oczekujących od absolwentów łączenia wysokich kompetencji merytorycznych i etosowych. ChAT jako szkoła wyższa pełni szczególną funkcję kulturową w zakresie integracji różnych tradycji wyznaniowych oraz dyskursu dotyczącego kształtu życia społecznego w Polsce jako państwie demokratycznym, obywatelskim i pluralistycznym („Strategia rozwoju... 2024).

W toku przedstawianych działań zarówno na forum uczelni, jak i w jej aktywności zewnętrznej, ujawniają się i uzyskują szeroką sankcję w szczególności następujące wartości i powiązane z nimi kompetencje: wolność wyrażania odmienności, czyli wolność od uniformizacji,

szacunek dla różnorodności, otwartość na dialog, solidarność, gotowość do współpracy w warunkach głębokiego pluralizmu wyznaniowego, światopoglądowego, kulturowego, narodowego, tolerancja, kreowanie przestrzeni do swobodnego poszukiwania prawdy, gotowość do kompromisu i poszukiwania łączącego minimum aksjologicznego, wreszcie budowania wspólnoty uczelnianej, która nierzadko staje się w świecie uniwersyteckim dobrem zapoznanym (Nowakowska-Siuta 2018, 255). Wszystkie one niewątpliwie mają walor emancypacyjny, umacniający podmiotowość członków społeczności akademickiej, a zwłaszcza wkraczającego w dorosłość grona studentów (Żłobicki 2006, 201–202). Znaczenie ukształtowanego w tym kontekście etosu, zestawu takich postaw i umiejętności ich tworzenia, jest niezaprzeczalne jeśli idzie o dobro społeczeństwa obywatelskiego, spójności społecznej i demokracji. W ciągu ponad 70 lat działalności, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie ze względu na zakotwiczenie w wartościach pluralistycznego, nierzymskokatolickiego chrześcijaństwa, stała się z mandatu państwa unikalnym, choć niewielkim, ośrodkiem akademickim krzewiącym postawy w Polsce wciąż dość słabo obecne.

Bibliografia

Akty prawne rangi ustawowej

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o stosunku Państwa do Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchji duchownej, Dz. U. z 1928 r. Nr 38 poz. 363.

Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r. Nr 30 poz. 240.

- Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r. Nr 30 poz. 241.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1966.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, t.j. Dz. U. z 2023 poz. 265.
- Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 544.
- Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 509.
- Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 483.
- Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 85.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1874.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2616.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 51.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1798.

Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 8.

Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 47.

Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 13.

Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1365.

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571, 1871, 1897, z 2025 r. poz. 619, 620, 621, 622, 1162.

Inne akty prawne

„Statut Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie z dnia 12 grudnia 2024 r.” 2024. Dostęp: 2025.09.30. https://bip.chat.edu.pl/images/Dokumenty/Uchwal%C5%9By%20Senatu/2024_Uchwal%C5%9By%20Senatu/Statut%20ChAT%20z%20dnia%2012%20grudnia%202024.pdf.

Literatura

Ambroży, Marek, red. 2004. *50 lat Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie*. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie.

Bilewicz, Michał (2019). „Uniwersytet różnorodny politycznie i kulturowo, czyli jak wspiąć się na naukowe szczyty. W *Uniwersytet XXI wieku. Między uniwersytetem Humboldta a uniwersytetem badawczym*. Red. Jan M. Brzeziński, Tadeusz Wallas, 49–63). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Brzozowski, Wojciech. 2014. „Konstytucyjna wolność badań naukowych i ogłaszania ich wyników.” W *Prawo nauki. Zagadnienia wybrane*.

- Red. Aleksander Jakubowski, Aleksandra Wiktorowska, 25–45. Warszawa: LexisNexis.
- Charkiewicz, Jarosław, red. 2022. *Uczelnia dialogu. Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT.
- Gastpary, Woldemar. 1974. „Wydział Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego.” *Rocznik Teologiczny* 16: 5–51.
- Jaspers, Karl 2017. *Idea uniwersytetu*. Tłum. Wojciech Kunicki. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Karski, Karski. 2007. *Od Edynburga do Porto Alegre. Sto lat dążeń ekumenicznych*. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- „Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu EkonomicznoSpołecznego i Komitetu Regionów w sprawie Europejskiej strategii na rzecz szkół wyższych.” *eur-lex.europa.eu* Dostęp: 2025.09.20. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0016>
- Lenczewski, Mikołaj. 1992. *Studium teologii prawosławnej na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1925–1939*. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie.
- Maciuszko, Janusz T. 2004. „Dzieje ChAT w latach 1954–1966.” W *50 lat Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej*. Red. Marek Ambroży, 9–29. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- „Magna Charta Universitatum.” 1988. Dostęp: 2025.09.20. <https://www.magna-charta.org/magna-charta/en/magna-charta-universitatum/mcu-1988>.
- Milerski, Bogusław. 2017. „Teologia między normatywnością konfesyjną a wolnością badań naukowych.” W *200 lat teologii uniwersyteckiej w Warszawie*. Red. Magdalena Butkiewicz, Jakub Sławik, Jarosław A. Sobkowiak, 191–199. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Nowak, Witold M. 2012. „Idea uniwersytetu wobec nowej sytuacji kulturowej.” W *Idea uniwersytetu dziś. Perspektywa filozoficzna*.

- Red. Magdalena Żardecka-Nowak, Jadwiga Skrzypek-Faluszczak, 67–80. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Nowakowska-Siuta, Renata. 2018. *Romantyczny i pragmatyczny. Idea niemieckiego uniwersytetu neohumanistycznego i jej społeczne rekonstrukcje*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT.
- Orazani, Nima S., i Katherine J. Reynolds, Harry Osborne., 2023. „What works and why in interventions to strengthen social cohesion. A systematic review.” *Journal of Applied Social Psychology* 53 (10): 938–995.
- Pańkowski, Jerzy. 2024. „Sprawozdanie Rektora z działalności (z realizacji strategii rozwoju) Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie za kadencję w latach 2020–2024 (czerwiec 2024).” W https://chat.edu.pl/app/uploads/2025/03/sprawozdanie_rektora_z_realizacji_strategii_rozwoju_na_bip.pdf (Dostęp: 2025.09.20).
- Putnam, Robert D. 2007. „E Pluribus Unum. Diversity and community in the 21st century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture.” *Scandinavian Political Studies* 3: 137–174.
- Sowa, Kazimierz Z. 2014. Ponadczasowość i autonomia vs przedsiębiorczość uniwersytetu. W *Dostojny uniwersytet?* Red. Anna Śliż, Marek A. Szczepański, 119–139. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- „Strategia rozwoju Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie w latach 2024–2028 (załącznik do uchwały nr 1/2024 Senatu Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie z dnia 25 stycznia 2024 r. w sprawie przyjęcia strategii rozwoju Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie w latach 2024–2028.” 2024. W https://bip.chat.edu.pl/images/Dokumenty/Uchwały%20Senatu/2024_Uchwały%20Senatu/2024_01_25_Uchwała%20nr%201_w%20sprawie%20przyjęcia%20strategii%20Akademii.pdf (dostęp: 2025.09.20).
- Twardowski, Kazimierz. 1933. *O dostojęństwie uniwersytetu*. Poznań: Uniwersytet Poznański.

- Sztumpka, Piotr 2019. „Misja uniwersytetu dzisiaj.” W *Uniwersytet XXI wieku. Między uniwersytetem Humboldta a uniwersytetem badawczymi*. Red. Jan M. Brzeziński, Tadeusz Wallas, 23–31. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Walencik, Dariusz. 2008. „Status prawny Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 11: 99–117.
- Zieliński, Tadeusz J. 2012. „Utworzenie Wydziału Pedagogicznego ChAT.” *Studia z Teorii Wychowania* 2 (5): 9–18.
- Zieliński, Tadeusz J. 2014. „Regulacja sytuacji prawnej związków wyznaniowych.” W *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*. Red. Artur Mezglewski, 360–365. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Zieliński, Tadeusz J. 2018. „Seminaria duchowne, seminaria i szkoły teologiczne nierzymskokatolickie w prawie polskim.” *Rocznik Teologiczny* 60 (4): 629–656.
- Zieliński, Tadeusz J. 2019. „Konstytucyjna regulacja kształcenia, wychowania i nauki w Polsce.” W *Odwaga odpowiedzialności. Demokratyczne przemiany życia społecznego w refleksji pedagogicznej*. Red. Renata Nowakowska-Siuta, Tadeusz J. Zieliński, 52–67. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT.
- Żłobicki, Wiktor. 2006. „Podmiotowość człowieka jako podstawa edukacji akademickiej.” W *Problemy edukacji w szkole wyższej*. Red. Alicja Szerlag, 187–203. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXVII

Zeszyt 3

ROCZNIK TEOLOGICZNY

[E-WYDANIE]

WARSZAWA 2024

REDAGUJE KOLEGIUM

prof. dr hab. Jakub Sławik – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ucz. – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ucz.

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ucz. – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska
Korekta tekstów angielskich – Karen Wasilewska
Skład komputerowy – Jerzy Sojka

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]
PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.
All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission
and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

eISSN: 2956-5685

Wydawnictwo Naukowe ChAT
ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55
Objętość ark. wyd.: 13,0.

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

KONRAD BUZAŁA, <i>The Old Testament canon: terminology, history of research, and its current status</i>	405
*KONRAD BUZAŁA, <i>Kanon Starego Testamentu. Terminologia, historia badań i ich aktualny stan</i>	*7
IGOR HABURA, <i>Imię Boże jako ikona pisana dźwiękiem</i>	433
VÁCLAV JEŽEK, <i>Gregory of Nyssa and the Witch of Endor in the context of Machine Learning</i>	451
MAREK KITA, <i>Światło w ciemności: Chrystologiczna teodycea w kontekście ewolucyjnej wizji kosmosu i przyrody</i>	473
ADAM MAGRUK, <i>Między bizantyjską tradycją a tożsamością polskiego Prawosławia. Program ikonograficzny cerkwi Św. Sofii – Mądrości Bożej w Warszawie, cz. 1</i>	493
ELŻBIETA BEDNARZ, <i>Dążenie do inkluzji społecznej uczniów poprzez włączenie idei edukacji obywatelskiej do nauki religii</i>	539
TADEUSZ ZIELIŃSKI, <i>Laboratorium inkluzywnej różnorodności. Misja publiczna Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie</i>	569

RECENZJE

Ehrman, Bart D. 2024. <i>Falsz. Kto pisał w imieniu Boga i dlaczego autorzy Biblii nie są tymi, za których ich mamy</i> . Tłum. Maciej Studencki. Warszawa: Wydawnictwo Filtry. ISBN: 978-83-68180-13-8, ss. 344 (MARCIN WALCZAK)	601
Goniszewski, Piotr. 2021. „Jezus zwany Mesjaszem, co się tłumaczy Chrystus” (MtSzemTob 1,17). Socjoretoryczna analiza Ewangelii Dzieciństwa z hebrajskiej Ewangelii wg św. Mateusza (ShemTob) (Uniwersytet Szczeciński. Rozprawy i Studia [MCCXLV] 1221). Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. ISBN 978-83-7972-488-8, ss. 304 (ANNA RAMBIERT-KWAŚNIEWSKA)	615

Zbawienie z perspektywy Zagłady. O książce Jacka Leociaka
„Zapraszamy do nieba” (Leociak, Jacek. 2022. Zapraszamy do nieba.
O nawróconych zbrodniarzach. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
ISBN: 9788381915861, ss.336) (IRENEUSZ ZIEMIŃSKI)..... 627

Wykaz autorów 649

*Teksty oznaczone gwiazdką zawarte są wyłącznie w E-Wydaniu.

Contents

ARTICLES

KONRAD BUZAŁA, <i>The Old Testament canon: terminology, history of research, and its current status</i>	405
*KONRAD BUZAŁA, <i>The Old Testament canon: terminology, history of research, and its current status (polish version)</i>	*7
IGOR HABURA, <i>The Name of God as an Icon Written by Sound</i>	433
VÁCLAV JEŽEK, <i>Gregory of Nyssa and the Witch of Endor in the context of Machine Learning</i>	451
MAREK KITA, <i>Light in the darkness. Christological theodicy of an evolutionary view of the cosmos and nature</i>	473
ADAM MAGRUK, <i>Between Byzantine tradition and the identity of Polish Orthodoxy. The iconographic program of the Church of St. Sophia – Holy Wisdom in Warsaw (Part 1)</i>	493
ELŻBIETA BEDNARZ, <i>Religious education as a form of civic education. A contribution to the social inclusion of students</i>	539
TADEUSZ ZIELIŃSKI, <i>Laboratory of inclusive diversity. The public mission of the Christian Theological Academy in Warsaw</i>	569

REVIEWS

Ehrman, Bart D. 2024. <i>Falsz. Kto pisał w imieniu Boga i dlaczego autorzy Biblii nie są tymi, za których ich mamy</i> . Trans. Maciej Studencki. Warszawa: Wydawnictwo Filtry. ISBN: 978-83-68180-13-8, pp. 344 (MARCIN WALCZAK)	601
Goniszewski, Piotr. 2021. „Jezus zwany Mesjaszem, co się tłumaczy Chrystus” (MtSzemTob 1,17). <i>Socjoretoryczna analiza Ewangelii Dzieciństwa z hebrajskiej Ewangelii wg św. Mateusza (ShemTob) (Uniwersytet Szczeciński. Rozprawy i Studia [MCCXLV] 1221)</i> . Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. ISBN 978-83-7972-488-8, pp. 304 (ANNA RAMBIERT-KWAŚNIEWSKA)	615

Salvation from the perspective of the Holocaust. About Jacek Leonciak's book „Zapraszamy do nieba” (Leociak, Jacek. 2022. Zapraszamy do nieba. O nawróconych zbrodniarzach. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne. ISBN: 9788381915861, pp.336) (IRENEUSZ ZIEMIŃSKI) 627

List of authors 649

*Texts marked with an asterisk are available only in the E-Edition.

Wykaz autorów

Konrad Buzala, kbuzala@student.chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Igor Habura, i.habura@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Václav Ježek, vaclav.jezek@unipo.sk, Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Masarykova 15, 080 01 Prešov, Slovenská republika

Marek Kita, marek.kita@us.edu.pl, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ul. H. Jordana 18, 40-043 Katowice

Adam Magruk, a.magruk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Elżbieta Bednarz, e.bednarz@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Tadeusz Zieliński, t.zielinski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa